

Mededelingen Heemkring Haaltert

4e jaargang — nr. 3

IN MEMORIAM   E.H. Jozef DE BROUWER   Ere-Voorzitter HEEMKRING HAALTERT

"In de genade van de Heer werd opgenomen op 7 juli 1984, overleden in de O.L.Vrouwkliniek te Aalst : eerwaarde Heer Jozef De Brouwer ...".

We lezen dit doodsbericht in de krant. Het doorschokt. Nu reeds ?!

Sinds lang sukkelde hij met een wankele gezondheid, de kracht gebroken. Toch komt dit einde vroeger dan verwacht.

Pas geleden nog, nauwelijks een maand - op 5 mei - werd hem hulde gebracht in het gemeentehuis van Erembodegem op een receptie die plaats vond ter gelegenheid van het verschijnen van zijn laatst voltooide werk : een geschiedkundige verhandeling betreffende Erembodegem, in de reeks "Croot Aalst".

We laten hem zelf aan het woord, waar hij in de inleiding daarvoor schrijft :

"Midden 1977 werd Valère Gaublomme, door het genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, aangezocht om een monografie over Erembodegem samen te stellen. Hij kende de gemeente goed, was er jarenlang onderpastoor geweest en had er reeds een speciaal nummer aan gewijd in het "Tijdschrift van het Land van Aalst" (Jg. II, 1950, nr. 6). Doch zijn ziekte en dood verhinderde de onderneming. Enige tijd later mocht ik het bestuur van het vernoemde genootschap ontvangen en ben op het verzoek ingegaan. Ik heb er nooit spijt van gehad, al ging het voor mij om een weinig bekende gemeente. Ik was evenwel bang dat mijn zwakke gezondheid het niet zou halen en dank nu de Heer dat Hij mij de gelegenheid geboden heeft het boek te voltooien.

Toch is deze studie niet wat het had moeten zijn, vooral voor de periode 1600-1800 wat het gedeelte over de sociaal-ekonomische toestand van de gemeente betreft. Er berusten op het Rijksarchief, aan de Geraard Duivelsteeg, honderden bundels die niet werden geraadpleegd maar waarvoor slechts steekproeven werden uitgevoerd. Voor het volledig nazicht ontbrak zowel de tijd als de praktische mogelijkheid om zovele tientallen keren naar Gent te reizen...".

Gelukkig omdat hij de voltooiing van het werk heeft mogen beleven, betreurt hij de onmacht om ervan te maken wat het volgens hem had moeten zijn. Misschien kunnen wij een heel klein beetje helpen aanvullen wat hij niet meer heeft gekund, dan toch voor wat Terjoden betreft.

Het werd om 5 uur daar in Erembodegem weliswaar geen massaal, maar een gedegen, zeer waarderend en tenslotte laaiend enthousiast huldebetoon, dat hem niet onberoerd liet. De voltooiing van dit werk, deze hulde, heeft hij aan het einde van een soms zware weg, nog mogen meemaken.

Kort daarop, op 12 mei, vierde hij nog met vrienden en familie, zijn priesterjubiläum. Ook dat mocht hij nog in dit leven. De dood moet hij toen wel zeer nabij hebben gevoeld. We vernemen dit - alweer nauwelijks een maand later - uit de mond van E.H. De Kinder, medepriester en vriend.

Uitvaarthomilie van pastoor Jozef De Brouwer te Denderleeuw, 14 juli 1984.

"Mijnheer de Vicaris, achtbare familie, U allen vrienden-priesters, oudparochianen en kernissen van de overledene, bieden we u in naam van de concelebrerende priesters onze oprecht kristelijke deelneming aan bij het overlijden van Pastoor Jozef De Brouwer.

Als naaste medewerker van de overledene werd me gevraagd de figuur van deze hoogstaande priester te belichten. Ik doe het met een zekere schroom en terzelfdertijd met dank voor de 12 jaar goede samenwerking in moeilijke omstandigheden.

Nu weet ik heel goed dat ik Pasoor De Brouwer onrecht aandoe met al te persoonlijk over hem te spreken, maar toch hoor ik hem nuchterweg zeggen "Doe het dan maar één keer, jongen".

Op zijn doodsprentje heeft hij zijn levensvisie neergeschreven : gedachten die ons allen zullen bijblijven en die getuigen van zijn groot-menselijkheid. Inderdaad : hij mocht van zichzelf zeggen : ik heb God, de H. Kerk en mijn Vlaanderen bemind en naar best vermogen gediend. Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus.

Opgegroeid in een diepgelovige familie zou Jozef De Brouwer langs het Priesterschap dit ideaal gans zijn leven trouw beleven. Trouw aan Vlaanderen en trouw aan Gods Kerk.

Pastoor De Brouwer had zijn Vlaamse volk lief. Zijn eigen aard en cultuur zou hij steeds verdedigen. Niet vanuit een vaag romantisme. Zijn liefde ging naar concrete Vlaamse mensen en hij nam er als priester zware risico's voor.

Na de oorlog werd hij stichter en secretaris van het Komitee voor Recht en Naastenliefde, indachtig het woord van psalm 94 : Eens zullen rechters rechtvaardig beslissen en alle rechtvaardigen treden dat oordeel bij. Uit die harde periode is een blijvende vriendschap met velen gegroeid.

Trouw als priester aan Gods kerk en zijn bisschop in alle parochies waar hij zijn priesterwerk als een dienstwerk op zich nam. De realisaties van de kerk in Huisegem kwam onder zijn impuls tot stand. Hij was een begaafd priester met een helder verstand, een zakelijk oordeel, minzaam en vriendelijk met de eenvoud die geen dubbelzinnigheid kent. Hij was oprecht, rechtvaardig en gelijkmatig in zijn optreden. Wijs en zwijgzaam in de hem toevertrouwde geheimen, vergevend en vol goedheid voor allen. Man van gebed, verbonden met de Heer Jezus.

Toen hij 20 jaar geleden de zware herderstaak te Sint-Gillis aannam, werd hij er gul onthaald door de inwoners die zovele verwachtingen in hem stelden.

Hij heeft zich geen moeite gespaard om van zijn kerk een waardig huis des Heren te maken en de aanpassing van de liturgie door te voeren.

Na één jaar werd hij door een hartinfarct getroffen en verplicht meer dan een jaar herstelrust te nemen.

Hoe het allemaal mogelijks gegroeid is, is niet mijn taak om daarover uit te wijden, maar ik zou onvolledig zijn zijn verdere priesterperiode zomaar simpelweg over te slaan.

De Kerk, na het concilie, had het niet gemakkelijk. Voor de enen ging men te vlug en te ver, voor andere niet ver genoeg. De goedbedoelde inspraak, maar zonder voldoende inzicht, leidde vaak tot uitspraak zonder uitzicht.

Zalig die vervolgd worden, zalig wanneer men u beschimpt en lasterlijk van alle kwaad beschuldigt en Mijnentwille.

Hier is Pastoor De Brouwer in het voetspoor van zijn Goddelijke Meester gegaan. Tot het uiterste. In zijn dagelijks Misoffer, in zijn persoonlijk gebed heeft hij de kracht gevonden om vol te houden. Hij is nooit kwaad geweest op mensen, wel op toestanden. Maar in stilte heeft hij er zeer onder geleden, want pastoor De Brouwer was ook een gevoelig mens. Toch bleef hij trouw aan de opdracht die hij ooit van zijn bisschop had gekregen en bleef op post. Wachtend op betere tijden, op beter inzicht - dat er ook gekomen is - deed hij voort, zijn getrouwen aanmoedigend niet op te geven. In die moeilijke periode lag hij mede aan de basis van een nieuwe parochie, toegewijd - hoe kon het ook anders - aan de H. LUTGART, patrones van Vlaanderen.

In al die jaren heeft hij zeker steun en gratie naar staat gekregen van de Heer Jezus zelf, van Zijn Hemelse Moeder Maria, van zijn vele vrienden priesters, van zijn familie. Hierbij mocht hij steeds rekenen, zijn hele leven lang, op juffrouw Julia, die altijd zijn dienstwerk aan Kerk en Volk heeft gesteund, en zovele jaren haar priester heeft bijgestaan, vooral in de jaren van zijn zwaar-ziek zijn.

Gans zijn leven heeft hij zich geïnteresseerd aan Heemkunde en Kerkgeschiedenis. Ook hierin was steeds zijn zorg de grote rijkdom van ons verleden kenbaar en levendig te houden en er wijze lessen uit te trekken. Meer dan 40 boeken en publicaties, samen meer dan 8 600 gedrukte bladzijden, heeft hij gepubliceerd : het getuigt van zijn enorme werkkraft.

Dankbaar was hij God omdat hij meer dan 50 jaar lang Priester mocht zijn.

Niet voor zichzelf, maar voor anderen. Twee jaar lang zou hij in zijn ziek-zijn de top van de Kalvarieberg beklimmen. Hij heeft het aanvaard, zoals hij gans zijn leven heeft aanvaard voor zijn Vlaams volk en Gods Kerk. Enkele weken geleden, bij de viering van hun Priesterjubileum, zei hij bij het afscheid tegen een vriend : "Vaarwel, tot in het hiernamaals. Nu is alles volbracht".

Wie zijn kruis met Jezus draagt, volgt Jezus ook in zijn Verheerlijking.

Heer, wij danken U voor al het schone dat Gij in Pastoor Jozef De Brouwer hebt bewerkt. Help ons naar zijn geest te beleven in de blijde verwachting van een wederzien in Gods eeuwige Heerlijkheid, waar alleen maar vrede, vreugde en liefde heerst. Amen.

Voor deze uitvaart zijn ze inderdaad gekomen van overal waar ze E.H. De Brouwer hebben meegemaakt en leren waarderen als een ingoed mens. Ze kwamen voor een laatste groet, een indachtig samenzijn, bij de stille taaie werker, één van die pioniers die roem noch macht noch enig ander voordeel nastreven, zelden erkenning eerder miskenning oogsten, maar die de weg bereiden.

Heeft hij zich zijn uitvaart zo gedacht, de lijk-kist bedekt met de Leeuwevlag en het Pauselijk vaandel, de twee emblemén waaronder hij doelbewust zijn leven eerlijk geleefd heeft ? Bij de Konsekratie, twee leeuwevlaggen, eerbiedig buigend gestrekt over de lijkbaar heen, tot een biddende spits van geloof en vertrouwen. Dat dit heeft gekund, na alles, al was het slechts éénmaal en voor U, Jozef !!

"Zalig die vervolgd worden om de rechtvaardigheid ....".

Het snoert ons de keel dicht.

Het kan verder diemand onberoerd laten wanneer Vaast Roelants, aangrijpend, zijn "Ballade tot een rechtvaardige" voordroeg.

Hij erkende geen onrecht

in een wereld die ervan vervuld was.

Hij erkende geen haat

in een wereld die haat tot Godsdienst maakte.

Hij droeg in zich de kiemen van de Goedheid

die traag ontbotten in harde, zware grond,

in een door vernieling gemerkte wereld,

in een in zijn voegen krakende naoorlogse

wildernis vol ongekend schrijnend leed.

Een eenzame ridder die stand hield
op een slagveld waar zovelen vielen ...
Vlaanderen, oerstof van mijn leven
mij door God gegeven
dierbaar, dierbaar dietse land;
tot mijn laatste adem
tot mijn laatste weten
zal ik nooit of nooit vergeten
U, mijn volk, mijn dierbaar Vaderland.

Hij voelde zich geroepen
voor een taak die hem onbekend was.
Als gezalfde ging hij
tot de mensen, dat land dat Vlaanderen heette.
Hij droeg een kruis van onrecht en miskenning
en als zijn Meester viel ook hij menig maal,
verbeten weer opstaand, hardnekkig vechtend,
onwrikbaar zichzelf zijn, wetende dat na volle
duisternis steeds immerweer zonlicht komt.

Een jeugd werd in liefde geofferd
een pyramide van goedheid gebouwd ...
Vlaanderen, oerstof van mijn leven
mij door God gegeven
dierbaar, dierbaar dietse land;
tot mijn laatste adem
tot mijn laatste weten
zal ik nooit of nooit vergeten
U mijn volk, mijn dierbaar Vaderland.

Hij heeft de voor getrokken
één recht spoor dat geen afwijken kent.
Hij omwoelde de grond
en archieven vol stof in rusteloos zoeken.
Voor heden en voor toekomst is opgetekend
met onverdroten, niets onziende moed,
met een door bezieling gestuwde inzet,
met een steeds in twijfel stellende kritische geest.
hoe ons volk, ons Vlaanderen eertijds was.
Voor recht en naastenliefde vechtend
houdt een rechtvaardige door Gods hulp stand ...
Vlaanderen, oerstof van mijn leven
mij door God gegeven
Dierbaar, dierbaar dietse land;
tot mijn laatste adem
tot mijn laatste weten
zal ik nooit of nooit vergeten
U mijn volk, mijn dierbaar Vaderland.

Er komen voltreffers in voor ...

"Hij erkende geen haat
in een wereld die haat tot Godsdienst maakte"

"Een eenzame ridder die stand hield
op een slagveld waar zovelen vielen"

"Vlaanderen, oerstof van mijn leven
mij door God gegeven"

"Hij omwoelde de grond
en archieven vol stof in rusteloos zoeken".

Het deed pijn bij dit definitieve afscheid, het gemoed schreide mee met de
kommuniezang :

"Vaarwel mijn broeder,
ik zie dij niet meer weer,
mijn goede broeder ... "

daar in het kerkje van Denderleeuw, waar hij als priester zijn eerste parochiale
opdracht begon en jaren later ook op rust ging.

Nog even werd er stil gehouden bij het portaal, een laatste huldeblijk vanwege
de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", een laatste opslaande vlam
van een verdriet dat zichzelf tracht te tropsten in een geslagen maar hooggedragen
ideaal :

"O kruise den Vlaming ..."

De laatste tocht begon, de weg naar het geboortedorp, naar Haaltert,
om hem daar toe te vertrouwen aan de aarde - om met het stof opnieuw te worden
tot oerstof - voor God weet welke nieuwe geboorte.

Heemkring Haaltert

Bij de restauratie van de beschermde kapel van O.L.V. ter Heyden

Onafgezien van het feit dat wij vóór of tegen de (te) felle kleurensymfonie zijn, aangebracht op de pas gerestaureerde kerkhofkapel, moeten wij toch aanvaarden dat de herstellde kapel gered werd en dat het misschien wel het mooiste historische monument in onze gemeente is.

Het laat-barokke gebouw is gesitueerd op de Houtmarkt, Kad. nr 397-sectie B. Meer dan 150 jaar stond ze eenzaam op de grens van Middelkouter en Kruiskouter en aan de rand van het gehucht Eiland, voorheen Heiken genoemd. In 1869 besliste de Gemeenteraad het kerkhof dat rond de kerk lag, te verplaatsen naar de "Kapelhof", een terrein rond de kapel gelegen.

Het laat-barokke gebouw uit 1703, met een zekere classisistische inslag, werd gebouwd in baksteen met gebruik van zandsteen voor de afwerking. Het leien zadeldak wordt gedragen op houten daklijstbalkjes en onder de naaldspits is er de sierlijke klokkeruiter.

De westgevel is afgelijnd door pilasters op hoge zandstenen sokkel met Toscaans kapitel, onderbroken hoofdgestel en kroonlijst als basis voor de combinatie van krul- en trapgevel met driehoekig fronton onder siervaasbekroning. De korfboogdeur heeft een zandstenen omlijsting en boven de deur zit een steen met de tekst: "Maria van Bystant B.V.O. 1703".

In de top is er een rond venster gevat in een zandstenen omlijsting met drie sluitstenen.

De zijgevels hebben een bakstenen sokkel met afschuining, rondboogvensters met metalen roedenverdeling, eveneens in zandstenen omlijsting.

De kapel heeft een portaal met deur en houten stijlen, aangebracht in 1783.

Het interieur is bepleisterd en begin 19e eeuw werden faïencetegels geplaatst.

Het altaar is barok. Het Lievevrouwebeeld dat het altaar tooide werd in november

1974 ontvreemd. Nu prijkt er het eerder in de processie gedragen beeld van O.L.V. van Bijstand.

Wij weten dat in die omgeving één van de belangrijkste hoeven van Haaltert gesitueerd was, nl. 't Hof ter Heyden. Het oorspronkelijke kapelletje was waarschijnlijk het hoevekapelleken. De oudste benaming is dan ook "Onse Lieve Vrouwe ghenampt ter heyden".

In het RAG vinden wij een akte uit 1669 met de beslissing een nieuwe kapel te bouwen.

"Alsoo het capelleken van Onse Lieve Vrouwe ghenampt ter heyden, binnen de prochie van Haeltert alwaer daeghelijcx devotie geschiet, door den ouderdom seer vervallen ende bij faute van opmaekinghe staet om gheheel te vergaan, soo hebben den Eerw. heere pastoor, bailliu, meyer, burghemeester ende schepenen mitsgaders andere principaële gegoeden van 't voornoemde Haeltert gheresolveert - tot onderhaut van voorn. devotie mitsgaders tot meerdere Eere ende glorie Godts ende O.L. Vrouwe, ende op het advies ende welbehaghen van syn hoochweerdicheyt den artbescop van Mechelen - het voorn. capelleken op te maecken ende restaureren. In een behoorlijcken staet om daer inne den dienst van H. Misse te commen doen, welcke opmaekinghe niet schaedelijck en sal wesen aende prochie kercke van tvoorn. Haeltert, maer proffijtelijc mits dat het Incommen van 't selve capelleken excederende het noodsaeckelijc onderhoud geemployeert sal worden, tot proffycyt van de prochie kercke, tot vervolg van welck octroy wij hebben ghecommitteert soo wij committeren mits desen Heer Joannes van Noeteren, pastoir in Haeltert, Benedictus van Maeren, Joos Lievens, Jan vanden Steene, Geeraert Coppens, Jan Kieckens, N. van Sinaey, 1669, L. Meert, Bailliu".

De akte draagt ook de goedkeuring van de Aertsbisschop van Mechelen.

"Wij Humbertus Guiliemus, Aertsbisschop van Mechelen, mondelincks gehoord hebbende den Heere onsen Lantdecken van Aelst verleenen ons consent tot octroy tot de opmaeking van de Capelle hier boven genoemt volghens dese acte des Pastoirs, Balliu, Meyer, Burghemeester ende schepenen van Haeltert.

Aldus gedaen tot Aelst den 9 Augusti des jaers 1669

Ter ordonantie

H.J. Van Susteren, Secret."

Na het beëindigen van de werken gaf de Aertsbisschop de toelating de kapel te wijden onder de titel "O.L.V. ter Heyden". Elk jaar mag de mis opgedragen worden op het feest van O.L.V. Bezoeking. Deze toelating draagt de datum van 28 juni 1704.

Onder het Franse bewind werd de kapel verkocht in de maand floreal-7e jaar (april/mei 1898). Ze werd aangekocht door een zekere Van Aelbroeck uit Gent voor J.B. Muylaert uit Haaltert (RAG-Fr. Rép. nr 363).

Later werd het gebouw eigendom van de gemeente en sinds 1948 is de kapel "beschermd monument".

Volgens de overlevering werd ze eveneens gebruikt als herberg door de Franse soldaten. In die troebele tijden zouden soldaten opdracht gekregen hebben de kapel te verwoesten. Dank zij enkele stuivers en veel borrels van een beschermer werd het gebouw gered (Med.).

Belangrijke herstellingswerken werden uitgevoerd vóór het 2de eeuwfeest voor de som van 600 fr. ! Pastoor Pessemier schrijft : "'t Was feest dan aan de kapel van O.L.V. Bystand. Het godsdienstig volk van Haaltert zal ze zich lang geheugen". Het 250-jarig bestaan werd eveneens met grote luister gevierd door de parochiegemeenschap. In het portaal werd bij die gelegenheid een plaat aangebracht met volgende tekst : " Doet hier U caritaté tot sieraat van O.L.Vrouwe ter Heyden Ge seyt O. L. Vrouwe van Bystant opdat ge mogt bevryd syn van alle oneilen. Anno 1703 - 1953".

Bronnen

Toponymie van Haaltert - Jozef De Brouwer - blz. 70-71

RA Gent - Fonds Haaltert Kerk nr. 206

Bouwen door de eeuwen heen - Min. Nat. Opv. en Cultuur - deel 5n - 2, blz 475

Kapellekes Gr-Haaltert - W. De Loose - blz. 2 ev.

Liber Memoriales - EH De Pessemier - Dekenij Haaltert

Mededelingen

Willy De Loose

De kapel «De Kalvaar» te Heldergerm

Volgens sommige inwoners van Heldergerm zou de kapel, in de volksmond de "Kalvaar" genoemd, zich bevinden op de plaats waar vroeger in de oude kerk het altaar stond. Dat hun vermoeden of bewering onjuist is, blijkt uit het volgende : In het testament van Albertina Van Keymeulen (dochter van Adrianus en Theresia De Vleeschauwer, overleden te Aaigem op 13 maart 1835) dat in het bezit was van de Heer Sebastianus de Vuyst, notaris te Borsbeke, stond geschreven : "Na haar overlijden moesten 70 gulden gegeven worden aan de kerk van Heldergerm, waarvoor dan een eeuwigdurend gezongen jaargetijde moest gecelebreerd worden". De erfgenamen hebben deze som overhandigd en de kerkraad heeft dan geprobeerd het geld op vasten pond te stellen maar kreeg daar geen gelegenheid toe. Ze besloten dan het geld te gebruiken om een kalvaar te bouwen die moest dienen om de gelovigen aan te sporen tot gebed voor de overledenen. In een verloren hoek bij het kerkhog werd in 1838 de kalvaar gebouwd in steen door Antonius Breynaert, metser. De steen werd geleverd door Bernardus Lievens en kostte 96 fr. 68 cent. Het dak werd met schaliën bedekt, de pilaren waren van eikenhout en er werd een balustrade in ijzer geplaatst. De dorpel was 12 voet en 9 duim lang en werd te Aalst aangekocht voor 14 stuyvers per voet. In diezelfde periode werd een stenen waterloop gemaakt rond de kerk omwille van de bouwvallig geworden muur. Voor deze beide werkenbedroeg het loon van Breynaert 65,85 fr. De totale kosten voor het bouwen van de kalvaar bedroegen volgens de pastoor De Maeyer zeker 400 à 500 frank, dus veel meer dan de 70 gulden geschonken door Albertina Van Keymeulen, maar alles werd door de kerk voldaan.

Bron : Kerkarchief Heldergerm.

Roger De Troyer

V R E D E S B O O M   T E   H E L D E R G E M

Op 30 november 1919 werd de vredesboom(eik) geplant aan "Het Kruisken". Tijdens deze plechtigheid werden de Brabançonne en andere vaderlandse liederen door schoolknapen gezongen onder de begeleiding van de muziekmaatschappij van Nederhasselt. Toespraken werden gehouden door de Heren Jan-Baptist D'Haeseleer, burgemeester, en Josef Corten, onderwijzer.

Op 11 maart 1984 werd te Heldergerm een tweede vredesboom (vlaamse eik) geplant op het Oud-Dorp, waar de vroegere parochiekerk heeft gestaan. De K.V.L.V. zorgde voor de organisatie en met de medewerking van vrijwel alle gemeentelijke verenigingen werd het een echte vredesdag.

Roger De Troyer

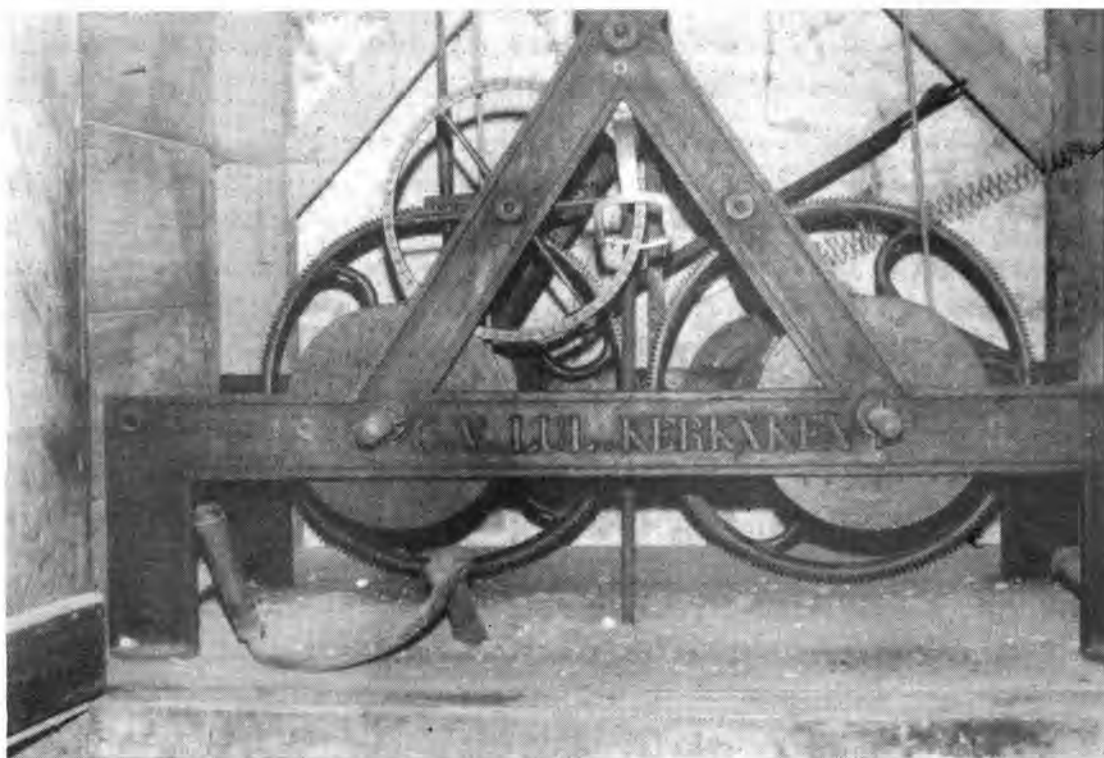
Een Vlaamsch wonderkind (originele tekst)

F. Pauwels

- Neen, Frans.
  - 't Is te zien, in den Boukent, bij Albien Callebaut.
  - Aan de kapel ?
  - Ja, Constant droeg het soms mede met de snuifdoos.
- Of er gelachen wierd ! Dat was zoo iets van 40 centimeters hoog. Een lief moleken, met een houten trapken, twee molenaars die d'een na den anderen hunne witte koppen staken door de ronde kijkgaten, een molenaar van voren, boven den trap, om zakken op te halen en van binnen een geheelen hoop wielkes die draaiden bij middel van een gewicht, hangende aan eene koord. Dat uitkijken der twee mulders, dat zakkenophalen door een derden gast, dat ronddraaien der zeilen, dat ruischen der wielen, geheel dat geestig spel duurde tot dat de koorde was afgeloopen. Zoude willen gelooven dat de kinderen het moleken liever zagen dan de snuifdoos ?
- Kwam het moleken te voorschijn bij den Koning ?
  - Ik geloof niet. Met dat moleken ben ik van Brussel afgeraakt.
  - Rust wat, Frans, en zeg dan het tweede punt dat Constant nooit gevonden heeft.
  - Ja, te Brussel. 't Was nog een ander paar mouwen als de horlogie met den "movement perpétuel" voor de pinne kwam.
  - Met den mouvement perpétuel ?
  - Dat is fransch. Ze noemden dat alzo. 't Was echte horlogie die altoos moest marcheren, zonder op te winden. Dat is 't tweede punt waar hij geen weg mee kost. Hij heeft er hem zot op gepeisd. Hij droomde eraf.
  - Wat was dat ?

- Hoe zal ik dat gaan uitleggen ? Wacht. Twee engelen hingen van weerskanten te bijzen aan den slinger. Al 't ander was doodeenvoudig. D'horlogie hing voor de schouw. In de schouw was een hol gekapt en de tocht der schouw deed de horlogie gaan.
- En als er absoluut geen tocht was ?
- Dan ging ze nog !
- Hoe dat ? Altijd ?
- Neen, gedurende veertien dagen. Zóó lang ging ze, door heur eigen, langer niet.
- En ze viel stil ?
- Ja, als er veertien dagen lang niet de minste wind in de schouw zat.
- Is ze stilgevallen ?
- Ja, en dat wilde Constant niet hebben; daarvoor had hij te veel glorie op zijn werk. Omdat ze kon stilvallen, wilde hij nooit zijn horlogie verkopen.
- En wat zei Sire ?
- Vriend, zeid hij, Ik wil die horlogie koopen, stel uwen prijs.
- Sire, antwoordde mijn broer, ze blijft hier veertien dagen, langer niet.
- Hij kreeg toch wel eenen drinkpenning ?
- Twee honderd frank en eenen brevet.
- Dat kondet gij zeker zien aan zijnen gang ?
- Och, g'en doet. Hoogmoed zat er niet in.
- Waarom lacht ge, Frans ?
- Wat er mij nu nog invalt.
- Wat ?
- Heb ik verteld van dde doos die den hond van bazinne Eeman, uit 't Zwaantje, te Denderhoutem, van schrik door de venster deed springen ?
- Ja.
- Z'hebben de beest in geen veertien dagen teruggezien; 't was 'nen trekhond en 't was juist tijd om mest te voeren. Ah, ah, ah, nu zou ik toch wat moe worden, Mr de Pastoor.
- Duizendmaal dank voor uw schoone histories. Nog één woord. Mag dit alles voor echte waarheid geboekt worden ?
- Voor zuivere waarheid. Ondervraag deze die met Constant geleefd hebben en ze zullen zeggen : daar is geen wordeken af- of bijgedaan.
- Mr de Pastoor, schiet er mij nog iets te binnen, ik zal u binnenroepen. Weet ge wat de snuifdoos op haren rug kon dragen ?
- Een eerden lieter vol bier.
- Ik zal komen ongeroepen. Goeden moed, Frans, en tot wederziens.
- Dag, Mr de Pastoor. En Frans bukte eerbiedig onder 's Herders zegening. De brave godvruchtige man stierf kort daarna en kon niets meer voegen bij 't bovenstaande. Ik heb een enkwest gedaan bij deftige ingezetenen, oud Vrienden van 't Wonderkind en bevonden dat het relaas van Frans Van Lul als echt en waar mocht medegedeeld worden.
- R.I.P.

E.P. p.

"Een Vlaamsch Wonderkind" werd door de Heemkring overgenomen uit een werkje dat gedrukt en uitgegeven is te Aalst door de "Drukkerij der Werf", Eiland Chipka, Daens-Mayart, zonder vermelding van enige datum.

In hetzelfde boekje, formaat $\pm$ 19 x 21 cm, staat het verhaal van "Marie-Antionette of de Rijkste Vrouw der Wereld, De Schoonste en de Ongelukkigste", waarmee de Koningin Marie-Antionette van Frankrijk, echtgenote van Louis XVI bedoeld wordt. Het werkje is in het bezit van Felix Van Lul te Kerksken. De drukker P. Daens was de broer van A. Daens, priester, beiden voldoende bekend door de Daensistische Beweging, waarin zij de voornaamste rol hebben gespeeld.

Schrijver van het verhaal is E.H. Ernest Pauwels. Hij was pastoor te Kerksken, van 1887 tot 1893, opvolger van pastoor Van Hoeymissen. Pauwels was geboren te Geraardsbergen en kwam naar Kerksken van het Klein Seminarie van Sint-Niklaas, waar hij professor van de retorica geweest was.

In 1893 werd hij pastoor benoemd te Lovendegem, nadat hij in Kerksken de verbouwing van de kerk had laten uitvoeren.

Het "Wonderkind", Constant(in) Van Lul, werd te Kerksken geboren op 7 juli 1819. Volgens de geboorteakte, in het Frans opgesteld, om 11 uur in de voormiddag, als zoon van Joseph, dagloner, en van Petronella Van den Eynde. De vader was geboren te Mere (1), de moeder te Kerksken. Bij de geboorteaangifte verklaart de vader niet te kunnen naamtekenen en plaatst een kruisje.

Over de familie Van Lul (Van Lil) werd geschreven door wijlen A. Van Lul in "Het land van Aelst", jaargang 1957 nr 5 en 1962 nr 5.

Met Frans Van Lul, die op zijn ziekbed het verhaal over zijn broer aan pastoor Pauwels vertelt, wordt Louis Francis Van Lul bedoeld, geboren te Kerksken

(1) Van Lul Joseph was geboren in 's Gravenkerselaar, dat toen nog tot Mere behoorde.

op 27 december 1815 en er overleden op 14 juni 1899 (ongeveer één jaar na het interview). Hij was gehuwd met Maria Johanna De Schrijver. Deze Louis Francis was de grootvader van Felix Van Lul (° 13 augustus 1899) thans woonachtig te Kerksken, Driehoekstraat 10, achterneef van het "wonderkind" en die evenals hij ook het beroep van "horlogemaker" heeft uitgeoefend.

Volgens de geboortecakte van Constant Van Lul, woonde het gezin toen op de wijk Boekent. De verteller zegt immers ook "we woonden toen nog in de Pennestraat". Later zou Frans zich vestigen op de Driehoek, meer precies in de woning gelegen achter het huis van de We Gustaaf Janssens, thans volledig opgenomen in het erf van de boerderij Lucien Van Melkebeke (2).

Bij gebrek aan klaarheid in de bevolkingsregisters van Kerksken en wegens het ontbreken van straatbenamingen - men werkte met wijken en de Pennestraat behoorde tot de wijk Boekent - is het niet mogelijk een klaar beeld te krijgen van de verschillende woonplaatsen van de familie Van Lul. Het bevolkingsregister, begonnen in 1847, vermeldt op blz. 162 op het adres Terlicht, volgende gegevens over Constant Van Lul :

"Constantin Van Lul, horlogemaker, geboren te Kerksken, 26 jaar, gehuwd op 29 september 1849, komende van Ninove op 3 mei 1849 en zijn echtgenote

Cassier Frederica, dienstmeid, geboren te Borsbeke, 19 jaar, overleden op 20 januari 1853".

Beiden stierven op nog jeugdige leeftijd; Constant 33 jaar oud, zijn vrouw nauwelijks 24 jaar, ze was geboren op 31 juli 1828.

Volgens zijn broer, Frans, was Constant "altijd ziekelijk" en meesterde bij den Waterdokter van Geraardsbergen.

De waterdokter was Modestus De Cock, geboren te Lokeren op 25 november 1808.

Hij kocht in 1839 het voormalige prelaatskwartier van de afgeschafte Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen en ging er op 11 november 1841 wonen.

Daar richtte hij zijn "Institut Hydrosudothérapique" in.

Hij gebruikte water uit o.m. de Dender voor de verzorging van zijn patiënten, die met koude en warme baden, met stortbaden, natte omslagen en slapen in natte lakens verlichting zochten voor hun kwalen.

Het succes van zijn behandelingswijze bleef niet uit en de dokter geraakte ook spoedig bekend in het buitenland, zodat er een toeloop van zieken ontstond die kwamen "kuren". Op sommige dagen gaf de dokter zelfs kosteloze behandeling voor onvermogenen.

Bij gebrek aan opvolger ging het instituut teniet, mede door de vordering van de geneeskunde die de methode door Dr De Cock toegepast, als voorbijgestreefd beschouwde. Het gebouw is thans eigendom van de stad Geraardsbergen.

Bij het verhaal over Van Lul rijst de vraag of de aangehaalde feiten wel met de waarheid zouden stroken.

Wij menen hierop bevestigend te mogen antwoorden, althans voor wat het essentiële van het verhaal betreft, nl. dat Constant als buitengewoon begaafd mag aangezien

(2) Meegedeeld door F. Van Lul.

(3) De bevolkingsregisters van Kerksken van vóór 1900 bevinden zich in het Rijksarchief te Gent.

(4) zie jaargang XXXIV 1982) van "Het Land van Aelst" blz. 222-223 Martine Pieteraerens "De St.-Adriaansabdij : een Bouwgeschiedenis".

worden voor alles wat met mechaniek te maken had, dat hijzelf horloges heeft gemaakt en daarbij zocht naar nieuwe ontdekkingen en er minstens één op zijn naam mocht schrijven.

Eerst hebben wij het getuigenis van Pastoor Pauwels. Hij stelde zich ook de vraag en hij deed "een enkwest bij deftige ingezetenen", die Van Lul moeten gekend hebben en hem verzekerden dat alles als "echt en waar mocht worden medegedeeld".

Verder hebben wij een paar tastbare getuigen van het werk van Van Lul, die onze zienswijze kunnen bevestigen.

Er is vooreerst het horloge in het museum van de "Heem- en Geschiedkundige Kring Jan Broeckaert" te Wetteren. De naam van Constant Van Lul prijkt er overduidelijk op de witgekalkte wijzerplaat. De oorsprong van dit stuk kon ons niet worden medegedeeld (5).

Verder kan aan de creaties van de "Kerk- en torenhorloges", door de verteller genoemd, het torenuurwerk van de kerk van Aaigem worden toegevoegd. Het werd door Van Lul gemaakt in 1852, zijn laatste levensjaar (zie afbeelding onder de titel).

En dat "d'horloge", die liep door de tocht van de schouw ook geen produkt is van de verbeelding van Frans Van Lul, blijkt wel duidelijk uit de tekst die opgetekend staat in het correspondentieregister van de gemeente Kerksken - jaar 1849 nr. 381 - thans bewaard in het Rijksarchief te Gent.

Het betreft een antwoord van het gemeentebestuur aan de Arrondissementscommissaris omtrent "een uitvindingsbrief" voor C. Van Lul.

"Nr. 381 Uitvindingsbrieven

Den 6 juny 1849

Aan den Arrondissementscommissaris te Aelst

Bij brief van Mijnheer de Gouverneur der Provincie in date 4 Mey jongstleden 2e afd. Reg A/23, nr. 1632 word de genaemden Constant Van Lul, horlogiemaker, woonende in deze gemeente kennis gegeven dat er in de 2e afdeeling der bureelen van het Provintiael Gouvernement, ter zijner beschikking word gehouden een toegezegeld pak inhoudende een uytvindingsbrief van tien jaren voor eene nieuwe horlogie zich opwindende door de inblasing des winds, welk pak hem zou afgegeven worden tegen overlegging eener kwittantie bewijzende dat hij in de kas van den ontvanger der registratie te Herzele gestort heeft eene som van § 317.46 voor verschuldigde regten van bedoelde uytvindingsbrief.

Dezen jongeling is behoeftig, hij bezit volstrekt de middelen niet om de bovenberoepen som te betalen, van behoeftige ouders geboren heeft hij slechts eenen uitmuntenden en bestendigen iever zijn beroep te kunnen aanleeren en hem waerlijk groote kennissen verschafft die hem voortaan een eerlijk bestaan kunnen geven. Het zijn deze reden Mr de Commissaris die ons bewegen UE te verzoeken te willen medewerken op dat den gemelden uytvindingsbrief aan Van Lul gratis worde afgeleverd, het zal niet alleen eene gunst zijn voor hem maer voor gansch onze gemeente, die reeds door haere nyverheid alom gekend, haer daerdoor tot hoogere trappen zal doen

(5) Het museum is gevestigd in de kelderverdieping van het stadhuis te Wetteren en is geopend op de eerste zondag van elke maand in de voormiddag.

Dank aan de Heemkring Mere die ons op het spoor bracht van het horloge.

trede en tot voorbeeld van anderen verstreken".

Of aan dit verzoek een gunstig gevolg werd gegeven, is ons niet bekend.

Reeds meer dan 150 jaar geleden is Constant van Lul overleden.

Hij leefde in een periode waarin onze gemeenten geteisterd werden door bittere armoede. Het is dan ook niet te verwonderen dat hem niet veel mogelijkheden geboren werden om zijn talenten verder te ontplooien. Misschien werd zijn gezondheid in de "hongerjaren" rond 1849 definitief geknakt.

Toch is na al die tijd nog iets van zijn werk overgebleven en pastoor Pauwels en drukker Daens hebben Van Lul aan de totale vergetelheid onttrokken.

De Heemkring vond het de moeite waard om op de figuur van deze merkwaardige Kerkskenaar eens opnieuw de aandacht te vestigen.

P. Temmerman.

De wijknaam Terjoden (13)

Menigmaal vertrokken we reeds in ons klein stationnetje en in dit tijdschrift - op speurtocht in alle richtingen - zockend naar de aansluitstukken van het oude patroon, waardoor we de plaats zouden herkennen die ons destijds werd toebedeeld in het geschiedkundig verleden. Een tafereel als van een oudvlaams tapijt, verdoft van kleur en aangevreten door de tijd, dat om herstelling schreeuwt. Soms keerden we met ledige handen ontmoedigd terug. Enkele keren met de voldoening van het vinden of herontdekken. We beschikken nu reeds over talrijke kleine gegevens. Die moeten op de juiste wijze zó geordend, dat ze als kettingsdraden naast elkaar, in de structuur van het oude weefsel passend kunnen worden ingespannen - opdat met de juistgekozen schakeringen de inslagdraden van logisch denken er doorheen kunnen geweven om het herstel kans op slagen en duurzaamheid te verlenen.

We keren terug naar de oudstgekende bewoners van het mottekasteel Ten Broeke, de vander Diltten en de oudstgekende echtgenote, Catharina van den Broeke of van Liedekerke. Vooraf willen we echter vlug dit nog vertellen : nadat de gebouwen van kasteel en hofstede reeds gesloopt moeten geweest zijn, werden hier nog uitgestrekte landbouwgronden verhuurd door een "Johannus Josephus vander Dilt tot Brussel". We ontdekten toevallig hier ter plaatse twee oude authentieke huurcontracten, het ene daterend 13 februari 1802, het andere niet gedateerd (maar het gaat om een lopende pachtakte van 9 jaar) ondergetekend : het eerste J. vander Dilt, het tweede : den graeve vander Dilt.

We dringen nu verder door in de tijd.

De Godfried, waarover we het reeds uitvoerig hadden, is niet de oudstgekende stamvader van de vander Diltten, hij wordt Godfried de jongere genoemd.

Doch, gezien het reeds zo moeilijk bleek om een onomstootbaar bewijs te vinden

dat hij reeds verblijf had op Ten Broeke, is het helemaal onbegonnen werk om dat voor zijn voorzaten te doen, waarvan gekend :

- Willem vd. Dilft : reeds vermeld in 1261.

Genealogen vertrekken echter gewoonlijk bij

- Godfried vd. Dilft de Oude in 1290. Diens zoon
- Petrus is schepen van Antwerpen in 1303-1304. Een jondere zoon van Godfried,
- Willem, eveneens schepen in 1306.
- Godfried Peterszone is onze Godfried de Jondere, gehuwd met Jenneke van Veen.

We troosten onszelf - met de laatste Godfried zitten we reeds ver genoeg in de tijd terug opdat hij in aanmerking zou kunnen komen voor de wijknaam - daar was het ons heel deze lange zoektocht immers in grote mate om te doen.

Opdat deze bewering of stelling een schijn van kans zou maken moet men :

1. weten hoever terug in de tijd we de wijknaam Terjoden aantreffen.
2. achterhalen of een voorzaat van de familie hetzij vóórdien, hetzij minstens op dat ogenblik, hier reeds eigenaar en/of bewoner was.

Voor 1. gingen we te raden bij wijlen E.H. J. De Brouwer, in het tijdschrift "Land van Aalst - IIIe jaargang 1951, nr. 4".

Hij baande voor ons reeds een flink stuk van de weg. Bij hem dateert de oudste aanhaling van de wijknaam (met nadruk op wijk) van

- 1380 : "Ter jode waert ... "uit het Renteboek van de H. Geest van Aalst - afgekort R.H.G.A. De Heilige Geest is de armendis of openbare onderstand van die tijd. Verschillende van deze renteboeken bevinden zich in het stadsarchief te Aalst (S.A.A.) o.a. dit. Andere bevinden zich in het rijksarchief te Gent (R.A.G.).

- 14e eeuw : "... lants ter juede op den bosch gheleghen ..."

Archief van O.L. Vrouwshospitaal Aalst, nr. 67 - 7r.

Dit bleek zich in het R.A.G. te bevinden en kreeg bij herinventarisatie het nr. R.69 - recto 7.

We steunden ons aanvankelijk in hoofdzaak op deze twee aangehaalde gegevens. Latere vermeldingen zijn in mindere mate belangrijk omdat ze slechts een bevestiging zijn van een dan reeds bestaand feit.

Voorlopig laten we het dus daarbij.

Voor 2. hebben we door deductie achterhaald dat Peter vander Dilft en echtgenote Catharina van den Broeke hier verblijf hadden vóór 1405. We moesten minstens tot vóór 1380 geraken. Had vader Godfried hier reeds voet aan de grond ?

Bij Potter en Broekaert meenden we daarvoor een aanwijzing te vinden, daar waar ze spreken van het Oordondenboek Godefroy, nr. 74, in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Daarin zou zich een oorkonde bevinden van 1343, waaruit blijkt dat de schepene "van Erembodegem te dien tijde hun officiële stukken door de schepenen van Aalst lieten zegelen, daar zij zelf nog over geen zegel beschikten.

Was deze Godefroy de door ons bedoelde Godfried ? Zo ja, was hij schepen te Aalst - zoals latere nakomelingen van hem - of te Erembodegem. Dat zou een doorslaand bewijs zijn. We konden bedoeld oorkondenboek, jammer genoeg, nog steeds niet terugvinden in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De benaming kwam niet eens voor in het fichestelsel. Het nummer 74 kleefde op een totaal andere inventaris. Sedert De Potter en Broekaert hebben er reeds lang herklasseringen plaats gehad,

een weg wist men ons niet te wijzen. Bij gelegenheid zoeken we toch verder. Een opkikkertje kregen we in het S.A. Aalst toen we in het oudste boek van de armendis dat daar berust het volgende lazen -1351, verso G- :

"Cateline van ardenborgh (Aardenburg) heren gode - verdswijf was / gaf den heiligen gheest XIII pars tjaers telken kerst ..."

1351 - recto 8 "Henric van der vene van mechelne van godeverds wegghen vande merct op tsgraven molen ..."

1351 - recto 8 "Henric van godeverds wegghen uter cattenstraten op de selve vorseide molen ..."

- a) De tweede vrouw van Godfried vander Dilft was een Catherine of Catheline. Was ze van Aardenburg ? Dat is één van die dingen die misschien in de toekomst nog kunnen opgezocht worden.
- b) We hebben hier driemaal te maken met een niet bij zijn familienaam genoemde Godfried, wat er wel op wijst dat hij - hoog in aanzien - in die mate bekend was, dat de vornaam alleen volstond om zich niet van persoon te vergissen.
- c) De familienaam van der Vene is ons niet onbekend. Jenneke, de eerste vrouw van Godfried en haar moeder Isabella, droegen toch die familienaam. Isabella had bij ons weten nog minstens één broer. Het is een van der Vene die hier blijkbaar optreedt in naam van Godeverd die een verblijf schijnt te hebben in de Kattestraat en het marktrecht op "tsgraven molen".

Een van der Vene handelt hier dus blijkbaar in naam van Godeverd.

Meer dan waarschijnlijk gaat het om Godfried vander Dilft. Laten we dit aannemen, dan staan we meteen ver genoeg in de tijd.

Nu ontkomen we niet langer aan de vraag : is het mogelijk dat de vander Dilften van Joods afkomst waren ? Naar de vaste overtuiging die de meeste personen, die zich voor dergelijke onderwerpen interesseren, er op nahouden en volgens in de media naar vorengebrachte studies betreffende de Joden in onze gewesten, was het voor personen van Joods afkomst vrijwel onmogelijk om in de adelstand opgenomen te worden. Zowel de van Liedekerkes als de vander Dilften behoorden tot de niet geringe adel. Toch wordt wel eens beweerd dat er zeldzame infiltraties zouden geweest zijn. We staken ons licht op zowel in Antwerpen als in Bergen-op-Zoom. Dienaangaande bleek er nopens de familie zeker niets aan het oppervlak gekomen te zijn. Het leek haast onzinnig zoiets te veronderstellen.

Toch willen we ons vergewissen of een dergelijke hypothese op zichzelf reeds mogelijk zou geweest zijn en zo ja, daar nog steeds ruimte voor laten.

Indien niet, welke andere verklaring was er dan wel mogelijk, zo we nog verder krediet willen verlenen aan de legende ? Spijtig kunnen we daar nu niet verder op ingaan wegens de beperkte plaatsruimte aan ieder toegemeten.

Dat wordt het dan volgende keer.

Mevr. De Waegeneer-Temmerman A.

Denderhoutem

Omheen onze kerk zowat 150 j. geleden

Deel 2

VIII Het toenmalig beeld van de "BEEK"

- nr 414 : Eeman Amandus, landb. onbeb. weide;
- 415 : dezelfde, onbeb. weide;
- 416 : De Geyter Constant, huis en erf;
- 417 : De Caesemaeker Fransiscus, huis;
- 418 : De Caesemaeker Pierre, huis;
- 419 : Van Schelvergem Pierre, zoon Pierre, huis;
- 420 : Wijnandt Pierre-Amand, huis;
- 421 : De Coorde Pierre -Amand, metser, huis en aanh.;
- 443 : De Brem Louis, landb. onbeb. land;
- 444 : zelfde, huis en erf;
- 445 : Brewier Jozef, huis en erf;
- 446 : De Caesemaeker Cornelius, arbeider, huis en erf;
- 439 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 440 : Wijnandt Pieter, zoon Ludovicus, onbeb. tuin;
- 441 : Wijnandt Jozef, zoon Ludovicus, onbeb. tuin;
- 442 : De Cock Jozef, landb. onbeb. land;
- 447 : Elskes Pierre, huis en erf;
- 438 : Wwe Jan De Nayer, St.-Lievens-Esse, onbeb. tuin;
- 448 : Roelandt Dominicus, onbeb. land;
- 449 : Biebuyck Eugenius, negociant te Aalst, onbeb. land;
- 450 : Wwe Jan Wijnandt, land. huis;
- 436 : dezelfde, onbeb. land;
- 451 : Arijs Dominicus (lees : Fransiscus), daglonger, huis;
- 452 : De Geyter Judocus, zoon Pierre, werkman, onbeb. tuin;
- 435 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 453 : Popelemon Fransiscus, geneesheer, huis en aanh.;
- 454 : dezelfde Popelemon, onbeb. land;
- 455 : dezelfde, onbeb. land;
- 456 : De Doncker Fransiscus, landb. onbeb. land;
- 457 : dezelfde, huis en erf;
- 458 : Braem Alexander, arbeider, huis en erf;
- 459 : De Armen van Denderhoutem (samen met Braem) : onbeb. land;
- 460 : Gijssels Fransiscus, landb. huis en hofstede; (1)
- 461 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 497 : dezelfde, onbeb. weiland;
- 498 : De Geyter Pieter, huis en aanh.;
- 499 : De Geyter Judocus, huis en aanh.;
- 495 en 496, zie blz. VII onderaan;

(1) zijn dochter Joanna-Catharina trouwde op 13.3.1832 met kand.-not. Ch. DE W.

IX Terlinden, = weg nr. 2

- nr 487 : "Terlinde", Steppe Judocus, dagloner, huis;
- 486 : Steppe Françoise, spinster, huis;
- 485 : Goubert Ludovicus, dagloner, huis;
- 484 : De Schutter Christiaan, Jan, Constance, huis en aanh.;
- 483 : Wwe De Schutter Jan, landb., huis en erf;
- 482 : dezelfde, huis en erf;
- 481 : de erven Wijnandt Adrianus, onbeb. tuin;
- 480 : dezelfde, huis en hofstede;
- 479 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 540 : dezelfde, onbeb. boomgaard;
- 541 : De Saedeleer Charles, dokter te Lede, onbeb. land;
- 478 : Wijnandt Jacobus, huis en erf;
- 477 : dezelfde, onbeb. boomgaard;

Zelfde straat maar in de richting van het Dorp : RECHTS.

- 462 : Tusschans Constant, huis en erf;
- 463 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 464 : Baeyens Constant, huis en erf;
- 465 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 466 : Wijnandt Petrus-Amandus, onbeb. tuin;
- 467 : dezelfde, schuur en erf;
- 468 : Wijnandt Petrus, zoon Ludovicus, huis en erf;
- 469 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 471 : Vanderroost Marie-Josephine, huis en erf;
- 470 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 472 : De Coorde Amand, schrijnwerker, huis en aanh.;
- 473 : dezelfde, onbeb. tuin;

X De huidige MOLENSTRAAT, het plan zegt : nr. 4

Het is merkwaardig vast te stellen dat vanaf de vroegere Borrekentschool - maar in die tijd stond er nog helemaal geen school ! - richting Molenstraat, geen enkel gebouw te vinden was tot aan de eeuwenoude kapel van Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën. Volgen we dan de Molenstraat, richting Dorp. Genoemde kapel bevond zich midden op het huidige driehoekig pleintje waar de Molenstraat naar rechts overgaat in de Schoolstraat en links in de Borrekentstraat. Vlak erbij stond het oude Molenhuis met achteraan de Molen. Beide waren eigendom van Amandus Van Malder en echtgenote Anne-Marie Van der Straeten (1). Later werd er door de familie X. Uyttersprot-Muylaert op dezelfde plaats een nieuw huis opgericht. Het geheel is nog steeds de eigendom van deze kinderen Uyttersprot. Op de kaart zijn deze percelen genummerd : 40, 41 en 42.

(1) De molenaar had een dochter, Fidelia, gehuwd met Jan-Baptist Ghijsse, wonende bij de "Beke". Zij schonk op 06 februari 1853 het leven aan een meisje. Beiden stierven : de moeder op 7 februari en het dochtertje op 9 februari.

- nr 45 : de erven Eeman Fransiscus te Aalst, huis;
- 44 : dezelfde eigenaars, onbebouwde weide rondom het huis;
- 46 : Sonck Bernardus, huis en aanh.;
- 48 : Jan De Pauw, huis en aanh.;
- 49 : Praet Cornelis, huis;
- 50 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 51 : Engels David, huis;
- 52 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 53 : De Conseth Fransiscus, onbeb. land;
- 54 : Praet Ferdinand, huis;
- 55 : Engels Benoit, huis;
- 56 : dezelfde, onbeb. land;
- 57 : Wwe Emmanuel Goubert, huis;
- 58 : Wwe Pierre Van Gijseghem, huis;

Zonderling dat er zich geen enkel huis bevond aan de linkerkant van deze Molenstraat. Beneden de kapel, linksaf, kwam men via de "Hollestraat" in Borrekent. Zo een Hollestraat lag steeds diep, aan beide zijden ingesloten door hoge bermen. Deze bevonden zich daar nog steeds enkele tientallen jaren geleden.

De nrs. 661 en 662 1e (de hoek gevormd door Molenstraat en Pastorijstraat) behoorden toe aan Rosalie De Winter, dochter van Jozef De Winter-De Saedeleer. Het perceel aan de overkant (nr 640) was ook van haar. Deze percelen hadden samen een oppervlakte van meer dan 2 ha of meer dan 7 dagwand.

XI Advokaat De Backerstraat = weg nr 1

Vroeger heette deze straat "Bovendorp", maar veel ouder is de benaming "KAT", die nu nog steeds druk gebruikt wordt. Deze straat was toen reeds goed bebouwd, maar slechts over een tweehonderdtal meter. Het laatste huis vinden we dan terug waar zich nu het woonhuis van de Meubelzaak Torrekens bevindt, naast het voetpaadje nr 129.

- nr 141 : werd al geciteerd : Hosselaer August (zie bij nr V);
- 139 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 138 : dezelfde, huis en aanh.;
- 137 : De Schaepdrijver te Aalst, onbeb. tuin;
- 136 : De Dier Fransiscus, zoon Adrianus, dagloner, onbeb. tuin;
- 135 : Muylaert Fransiscus, schrijnwerker, huis en aanh.;
- 134 : De Schrijver Jozef, herbergier, onbeb. tuin;
- 133 : De Cock Fransiscus, landb. onbeb. tuin;
- 132 : dezelfde, onbeb. boomgaard;
- 131 : dezelfde, huis en aanh.;
- 130 : de erven Jean D'Haezelaer, onbeb. tuin;
- 129 : dezelfde, huis;
- 128 : De Dier Adrianus, landb. huis;
- 127 : dezelfde, huis en erf;
- 126 : Wwe Pieter Goossens, landb. huis en erf;
- 125 : Goubert Jean, kleermaker, huis;

- 124 : Muylaert Jean, arbeider, huis;
- 123 : De Dier J-Bte, herbergier, huis;
- 122 : De Cock August, arbeider, huis;
- 121 : Gijsels J-Bte, herbergier, onbeb. land;
- 120 : dezelfde Gijsels, onbeb. land;
- 119 : De Cock Gaspar en konsoorten, onbeb. land;
- 118 : "De Zes Bunders", Coppens J-Bte, landb. onbeb. land;

Tot ver in de Eigenstraat en tot in Iddergem stond er toen geen enkel huis meer ! Keren we terug, in dezelfde straat, bij het begin, maar links van de richting naar Iddergem toe.

- nr 58 : dit hoekperceel werd al gemeld : Wwe P. Van Gjjseghem;
- 59 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 60 : "Meuleveld", Josse Van den Storme, huis en aanh.;
- 61 : dezelfde, onbeb. boomgaard;
- 62 : Kiekens Jan, onbeb. tuin;
- 63 : dezelfde, huis en aanh.;
- 64 : De Winter Charles, notaris, onbeb. tuin;
- 65 : Praet Silvester, landb. huis en aanh.;
- 66 : Mook Amandus, landb. huis en erf;

Dit huis stond achter het kapelletje, dat er toen ook al stond !

Het was het laatst bebouwde stuk tot ver weg !

De onbebouwde percelen 67 t/m 72 en 34 behoorden toen resp. aan :

De Vos J-Bte, De Winter Jean-Joseph, De Craeker Adrianus uit Aalst, winkelier De Backer Fransiscus, Hosselaer August, De Saedeleer Charles, dokter te Lede en Schepens Joseph en Caroline te Aalst, dit laatste perceel, nr 34, vormde de hoek tussen de huidige Adv. De Backerstraat en de Schoolstraat.

Zo is onze rondgang bijna geëindigd; bijna, want er is een klein bebouwd hoekje dat al heel lang schijnt bewoond te zijn. Bedoeld wordt : de "DRIJHOEK", nu de "DRIEHOEK", in gewestspraak het erg afwijkende "DROUK". Men bereikt dit klein wijkje als men de Pastorijstraat (voetweg nr 76) doorloopt, of vanuit de Nieuwstraat de weg nr 44 een eindje neemt.

- nr 555 : Goubert Fransiscus, handelaar, huis en aanh.;
- 556 : de erven Cornelius De Sadeleer, huis en aanh.;
- 564 : D'Haemers Thérèse, te Brussel, onbeb. land;
- 565 : Van der Gucht Adrianus, landb. onbeb. land;
- 566 : dezelfde, woonhuis en erf;
- 567 : De Pril Jozef, huis en erf;
- 568 : De Pauw Charles, landb. huis en erf;
- 569 : De Pril Jozef, gebouwen (stallingen ?);
- 570 : dezelfde, onbeb. tuin;
- 571 : Fermon Fransiscus, landb. huis en erf;
- 572 : De Pauw Charles, kuiper, huis en erf;
- 573 : Ghijsels Fransiscus, huis en erf;
- 574 : Daens Jean-Henri, schaapherder, onbeb. tuin;
- 575 : De Pauw Charles (dezelfde als 572) onbeb. tuin;

- 576 : Daens Jean-François, onbeb. tuin;
 577 : vanaf dit stuk land heten alle percelen nu te liggen op
 Sannemeuleveld, Temmerman Charles; partikulier te Outer,
 onbeb. land.;
 597 : Daens Jean-Henri, herder, huis en hofstede.

We tellen er alles samen elf woonhuizen en een paar bijgebouwen, allicht stal-
 lingen. Honderdvijftig jaar later zijn er dat iets meer, zowat een vijftiental.
 Tot besluit wensen we hier toch nog enkele beschouwingen bij te geven.

Er is vooreerst het heel gering aantal vreemde eigenaars van gronden en huizen
 te Denderhoutem. We ontmoeten enele Aalstenaars, een paar Brusselaars, ook
 Outer, Sint-Lievens-Esse, Haaltert vinden we in de reeks.

Vervolgens treffen we er begrijpelijkerwijze enkele beroepen bij aan die nu
 helemaal verdwenen en onbekend geworden zijn; we lazén : wevers, schaapherder,
 kuiper, verschillende partikulieren of bijzonderen, dit waren steeds grondbe-
 zitters.

Vanzelfsprekend kwamen we geen "gepensioneerden" tegen !

Gelet op de veel geringere bebouwing zou men in schijn kunnen besluiten dat onze
 gemeente of parochie een heel gering aantal inwoners moet gehad hebben tijdens
 die eerste helft der vorige eeuw. Dit klopt toch niet helemaal.

We dienen rekening te houden met het feit dat haast alle gezinnen toen heel
 kinderlijk waren. Gezinnen met zeven, acht of meer kinderen waren echt algemene
 regel ! Men raadplege hierover de geboorteregisters uit die tijd !

Enkele getallen betreffende de bevolking laten ons toe sprekende vergelijkingen
 te maken.

In zijn werk "Demografische Evolutie in het Land van Aalst van 1570 tot 1800".
 geeft J. DE BROUWER ons duidelijke getallen. In 1469 telde Denderhoutem 209 huizen
 Bij een gemiddelde van iets meer dan 5 per gezin geeft het totaal dan ongeveer
 1100 inwoners. Honderd jaar later ongeveer 1550; wegens de moordende pestepidemie
 en de niet aflatende oorlogstroebelen werd de bevolking van 1567 tot 1585 tot
 1/6 verminderd !! Geleidelijk komen er weer normale toestanden en het bevolkings-
 aantal gaat honderd jaar lang in stijgende lijn, zij het traag. In 1800 telt men
 reeds 2632 mensen in de gemeente. Voor 1830-1840 vonden we zowat 125 bewoonde
 huizen in het dorpscentrum. Hetzelfde coëfficiënt 5 nemend, krijgen we dus voor
 een belangrijk deel van de gemeente een bevolking van ongeveer 750 mensen.
 Dit zal wel meer dan 1/4 van het geheel geweest zijn. We kunnen er nog bijnemen
 dat we, volgens de normen van Prof. Hans Van Werveke (1) reeds omstreeks het jaar
 900 een bevolking kunnen gehad hebben van ongeveer 500 inwoners.

Wie aandachtig de brede, rechtlijnige gemacadamiseerde Schoolstraat doorwandelt
 stelt duidelijk vast, aan de types van woonhuizen en de materiële gaafheid dezer
 recente gebouwen, dat we hier te doen hebben met een heel jonge straat.

Inderdaad, de verbreding en verharding van deze weg dateren slechts van kort vóór
 Wereldoorlog II. Vroeger was deze aardeweg nergens breder dan 3 m. ! Dezelfde
 bemerking moet gemaakt worden voor de mooie brede Zonnestraat, die uitloopt in de
 (1) Prof. Hans Van Werveke "Miscellanea Med."

Daal. Deze weg was weliswaar 5,5 en soms zelfs 6,5 m breed.

Een andere bemerking geldt de veel grotere afzondering der bewoonde wijken van het centrum. We meldden al de compleet "ledige" Molenstraat ! Het ging er evenzo aan toe voor de andere wijken : Dries (eeuwenlang Ter Waerent of Ter Varent geheten), Vondelen, Eigenstraat, Anderenbroek, Stichelen, Vossel, Lebeke, Herlinkhove, Knipperhoek en Daal.

Als eindbemerking stellen we ook dat deze eenvoudige vaststellingen ons tot het inzicht brengen hoe ongelooflijk grondig het cultuur- en leefpatroon van de mens is gewijzigd over deze laatste honderdvijftig jaar ! En wat dan als we de hedendaagse economische situatie konden vergelijken met deze van vorige eeuw ?

En toch, de boer : hij ploegde en ploeterde voort ....

E E N R E C H T Z E T T I N G E N E E N V R A A G . . .

In het tweede nummer van deze vierde jaargang staat op pag. 37 in de 1e voetnoot te lezen : "... Jozef De Winter wordt de eerste notaris te Denderhoutem".

De benadrukking door eerste te onderstrepen was niet van de steller van dit artikel, maar de bewering blijft evenwel bestaan. We kregen een paar aanwijzingen dat deze stelling fout zou zijn, daar er vóór Jozef De Winter in Denderhoutem minstens nog een andere notaris moet geweest zijn nl. Petrus-Johannes BUYL, wonende in de Vondelen. We verheugen er ons waarlijk over dat de "Mededelingen Heemkring Haaltert" degelijk gelezen en gezond-kritisch beoordeeld worden ! Graag volgt dan de eerlijke rechtzetting van onze vergissing, maar eerst even ernstig onderzoeken.

We werden al dadelijk sterk geïntrigeerd om de zaak eens grondig na te gaan en onze lezers mede te delen. Hopelijk kan in het volgende nummer dan het relaas van ons onderzoek gelezen worden. Ere evenwel aan wie ere toekomt !

Alhoewel alle gegevens nog niet rond zijn kunnen we toch nu al onze groeiende overtuiging op papier zetten : vóór De Winter was inderdaad P.-J. BUYL notaris, maar was hij wel de eerste notaris met standplaats te Denderhoutem ?

Bezit iemand akten of minuten van deze notarissen ? Graag zouden we die inkijken. Dank bij voorbaat !

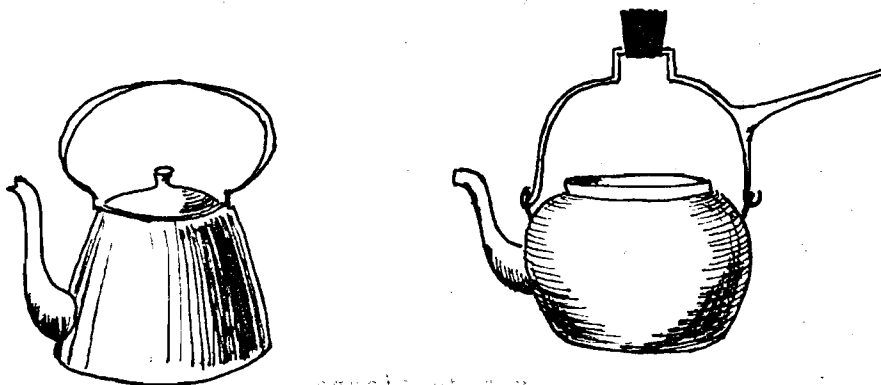
Er liep nog een tweede bemerking over hetzelfde artikel. Opgeworpen werd dat niet alleen alle bestaande gebouwen binnen die kring vermeld werden. De gebouwen in onze bronnen voorkomend werden wel degelijk allen vermeld.

Na herziening bleek inderdaad dat er zich hiaten voordoen in deze atlas der buurtwegen, waaruit onze gegevens komen. Dat kunnen wijzelf nu ook echt niet verhelpen ... Verontschuldiging voor deze ongewilde fouten !

Edgard Huylebroek

De waterketel of moor: een neger op het vuur

a) Zaakomschrijving

Wanneer we het hebben over waterketel of moor, bedoelen we daarmee de konische of licht bolvormige recipient van verlakt metaal, aluminium of roestvrij staal die tegenwoordig algemeen wordt gebruikt om water te verwarmen of te koken, vooral om er de bij ons zo geliefde koffie mee te zetten. De inhoud ervan kan variëren, maar ligt doorgaans tussen de 2 en de 10 liter.

Waar de eigenlijke oorsprong ligt van dit voorwerp is ons onbekend. In elk geval weten we dat dit voorwerp nog niet zo heel lang algemeen wordt gebruikt; tot vóór 40 jaar gebruikte men in sommige huisgezinnen vaak een blikken steelpan om water in te koken. Ook is ons een voorloper van de "moderne" moor bekend, een voorwerp van gelijkaardige vorm, maar vervaardigd uit koper en gietijzer, en van groter formaat. Omdat deze moor vaak boven het haardvuur werd gehangen, was hij aan de buitenkant volledig zwartgeblakerd, iets wat een belangrijke rol zal spelen bij de naamgeving. Bovendien had deze ketel vaak een ronde bodem: wilde men hem op het kachelvuur heten, dan moest hij dus IN de dekselopening van de kachel worden gezet. Wanneer men een onderscheid wilde maken tussen beide voorwerpen (zie afb.) krijgt het tweede voorwerp vaak de benaming "moor in oortjesspijs" mee.

b) Etymologie en betekenisontwikkeling

Van alle door ons geraadpleegde woordenboeken is dat van VERCOULLIE (p. 231) het enige waar we een verklaring kunnen vinden voor "moor" in deze betekenis. Uit zijn bevindingen kunnen wij concluderen dat "moor" op de (zwartgerookte) ketel is overgedragen vanuit de betekenis van "zwarte, neger". Deze betekenis gaat dan op zijn beurt terug op het Latijnse Maurus "bewoner van NW Afrika" (cf. o.a. het etymologische woordenboek van De Vries, p. 455).

Het "Woordenboek der Nederlandse Taal" (WNT) geeft trouwens als eerste betekenis voor "moor" op (IX, p. 1101) "een bewoner van Mauretanië".

Waarschijnlijk is deze benaming bij ons binnengebracht via Spanje (en Frankrijk) waar de Moren of Saracenen gedurende een hele tijd de bolwerken van de autochtone bewoners hebben bestookt. In het Frans heeft trouwens eveneens een dergelijke naamsoverdracht van "het zwarte ras" of "de zwarte ketel" plaatsgevonden. Deze laatste heet er immers "tête de more".

Dat deze verklaring niet de enige mogelijke is, bewijst het woordenboek van Schuermans, die het volgende aanhaalt :

"die moor wordt zo genoemd, omdat vroeger die potten uit moer of aarde gebakken werden, of omdat het water erin gemoerd, d.i. troebel gemaakt wordt".

Deze verklaring lijkt ons echter minder waarschijnlijk, te meer daar "moer" (modder) en moor (1) verschillend uitgesproken worden.

Het woord "moor" kende dus een hele betekenisverschuiving, gaande van bewoner van Mauretanië, naar "waterketel", waarbij ook de betekenis van "zwarte, neger" nog steeds gangbaar is. Getuigen hiervan zijn de familienaam "De Moor" en het kinderliedje "Moriaantje"

Tenslotte nog een kleine uitweiding over de eigenaardige benaming "oortjesspijs". De verklaring hiervan vinden we in het "Waasch Idioticon" van A. Joos. Deze omschrijft het begrip als "metaal waar koperen munten (of oortjes) van gemaakt werden". Dezelfde legering werd dus blijkbaar ook gebruikt om waterketels te vervaardigen.

William Minnaert

BIBLIOGRAFIE

- De Vries, J., Nederlands Etymologisch woordenboek
De Vries, H., Te Winkel, L.A. e.a. Woordenboek der Nederlandse Taal, Leiden, 1882
Joos, A., Waasch Idioticon, Gent, Sint-Niklaas, 1900
Schuermans, L.W., Algemeen Vlaams Idioticon, Leuven, 1865-1870
Vercoullie, J., Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandse Taal, derde uitgave, Gent, 1925.

(1) Respectievelijk als (mo r) en (my r) (Heldergem) of (mu r) (andere gemeenten).